УДК 351.74:341.17(4)

Олексій Станіславович ПРОНЕВИЧ,
головний науковий співробітник центру вивчення проблем адаптації законодавства України до законодавства ЄС юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор;

Тетяна Миколаївна ПРОНЕВИЧ,
старший викладач циклової комісії гуманітарних та соціальних дисциплін Київського кооперативного інституту бізнесу і права

ПСИХОЛОГО-ПРАВОВІ ІМПЕРАТИВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПОЛІЦІЇ В АКТАХ ACQUIS COMMUNAUTAIRE: СТАН ЗАКРІПЛЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Проаналізовано правила етичної поведінки поліцейських. Окреслено перспективи новелізації поліцейського законодавства. Наголошено, що імплементація закріплених в актах acquis communautaire психологічно-правових імперативів професійної діяльності персоналу поліції є потужним резервом вдосконалення правового регулювання діяльності органів охорони правопорядку

Державі іманентно притаманне монопольне право на обмеження прав людини і застосування примусу у контексті вжиття заходів з метою підтримання громадянського миру і спокою. Практична реалізація права на примус віднесена до компетенції поліції як державної мілітаризованої формації, уповноваженої на забезпечення публічної безпеки, охорону публічного порядку, протидію злочинності, надання допомоги фізичним і юридичним особам у ідентифікації та усуненні загроз для загального блага. Стратегічними напрямами діяльності поліції є інтервенція (застосування до правопорушників легітимних заходів примусу) та превенція (роз'яснювально-превентивна діяльність, спрямована на коригування деструктивної поведінки окремих суб'єктів та усунення чинників, що детермінують правопорушення і соціальні патології). Еволюція поліції полягає у відмові від абсолютизації репресивних заходів та імплементації положень доктрини проактивної суспільно-орієнтованої діяльності.

Інституціоналізація поліції відбувається у контексті забезпечення права громадян на належне урядування. Відповідно до частини 1 статті 1 Закону України «Про Національну поліцію» Національна поліція України (поліція) визначена як центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Згідно з частиною 3 статті 11 цього Закону основним критерієм оцінки

© Проневич О. С.,
Проневич Т. М., 2017

ефективності діяльності органів і підрозділів поліції є рівень довіри населення до поліції [1].

Специфіка легального визначення категорії «поліція» сприяє формуванню загального уявлення про соціальну місію поліції та зміст поліцейських послуг. Водночас звертаємо увагу на відсутності закріпленого на рівні титульного закону про поліцію каталогу морально-психологічних якостей поліцейського. Натомість фахівці наголошують, що підвищення соціальної акцептованості діяльності поліції досягається шляхом запровадження науково обґрунтованих етичних і морально-психологічних імперативів професійної діяльності поліцейських. Така необхідність зумовлена чинниками, що детермінують ризики професійної деформації поліцейських, а саме: наявністю повноважень прийняття рішень «під власну відповідальність» (дискретністю в діях); необхідністю створення моральних «запобіжників» для нейтралізації потенційного неправомірного впливу (спокуса «подвійної моралі»); виконанням службових обов'язків в умовах комунікації з негативно налаштованим зовнішнім середовищем в умовах конфлікту; мовно-комунікативними бар'єрами; існуванням морально-психологічного компоненту організаційно-управлінських відносин (прояви специфічної поліцейської субкультури, реагування на неправомірний наказ тощо); діями на ментальному перехресті «вимоги закону – інтереси суспільства – інтереси окремих громадян – «голосу власної совісті»; загальною потребою у «моральній компетентності поліцейського» тощо.

Окреслена вище проблема частково вирішена шляхом затвердження Правил етичної поведінки поліцейських, де формалізовано суспільні очікування і вимоги щодо морально-психологічних якостей поліцейського. У цьому документі в тому числі закріплено обов'язок поліцейського «виявляти повагу до гідності людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного», «поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо», «контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку», «дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики», «зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків», «з повагою ставитись до старших за віком», «забезпечити людське ставлення та повагу до затриманої особи», «застосовувати заходи поліцейського примусу до затриманої особи лише у передбачених законом випадках, з дотриманням вимог законності, необхідності, пропорційності та ефективності заходу». Окремо наголошено, що у відносинах з населенням поліцейський зобов'язаний: бути тактовним та доброзичливим;

висловлювати вимоги чи зауваження, що стосуються особи, у ввічливій та переконливій формі; надавати можливість особі висловити власну думку; до всіх потерпілих від злочинів або інших правопорушень проявляти повагу, охороняти їх безпеку та право за невтручання в особисте життя. При зверненні до особи поліцейському заборонено бути зверхнім, погрожувати, іронізувати. Також передбачено, що поліцейський повинен проявляти розсудливість, відкритість, почуття справедливості, володіти комунікативними навичками (переконання, ведення переговорів тощо) [2].

Системний аналіз тексту Правил етичної поведінки поліцейських дає підстави стверджувати, що закріплений перелік соціально акцептованих морально-психологічних якостей поліцейського сформульовано у контексті традиційної правоохоронної парадигми. Зазначимо, що окремі положення безпосередньо корелюються із закріпленими у Декларації про поліцію імперативами професійної діяльності та поведінки поліцейських, а саме: обов'язку діяти чесно, неупереджено та з почуттям власної гідності; активної протидії корупції; заборони дискримінації за будь-яких обставин; утримання від виконання незаконних наказів керівників, протидії фактам порушення закону; рішучої дії при досягненні легітимної мети за умови застосування сили лише в розумних межах тощо [3]. Ураховано також артикульовані в рекомендації Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» постулати щодо відповідальності поліції перед цивільною владою, персональної відповідальності персоналу поліції всіх рівнів за свої дії чи бездіяльність, ефективної зовнішньої комунікації та взаємодії з державними і недержавними суб'єктами, спроможності персоналу поліції «виявляти ясність судження, відкрите ставлення, зрілість, справедливість, комунікабельність і, де це необхідно, лідерські та управлінські вміння…, добре розуміти соціальні, культурні та суспільні проблеми» [4].

Перспектива новелізації поліцейського законодавства полягає в тому числі у транспонуванні закріплених в актах acquis communautaire психолого-правових імперативів професійної діяльності та поведінки поліцейських. На нашу думку, варто зосередити увагу на легітимізації закріплених у Європейському кодексі поліцейської етики керівних принципів втручання (інтервенції) поліції, а саме: справедливого, неупередженого та недискримінаційного виконання службових завдань; обов'язковості виконання правомірних та утримання від виконання неправомірних наказів керівництва; обмеження права на недоторканність приватного життя тільки у передбачених законом випадках та лише для досягнення легітимної мети; обов'язку діяти чесно та з повагою до суспільства з урахуванням становища уразливих соціальних груп;

надання необхідної підтримки, допомоги та інформації жертвам злочинів тощо [4].

Особливу увагу варто акцентувати на необхідності ефективної протидії расовому профілюванню (етнічному профайлінгу), що полягає у використанні поліцією «при здійсненні контролю, спостереження і слідчої діяльності без будь-якого об'єктивного або розумного виправдання таких підстав як расова належність, колір шкіри, мова, релігія, громадянство, національність або етнічне походження». У резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 28.01.2014 № 1968 «Боротьба з расизмом в поліції» констатовано, що расистська поведінка і практика поліції щодо «візуально ідентифікованих меншин» негативно впливає на громадську думку, може спричинити посилення стереотипів і упередженості [5]. Потребується апробація інноваційних підходів налагодження партнерської взаємодії між поліцією і етнічними меншинами з метою викорінення стереотипів ворожнечі та створення атмосфери довіри, доброзичливості, відкритого спілкування і конструктивного співробітництва. На нашу думку, існує нагальна потреба запровадження для персоналу поліції спеціалізованих тренінгів, присвячених питанням протидії расизму, стигматизації і ксенофобії.

Резюмуючи, зазначимо, що імплементація закріплених в актах acquiscommunautaire психологічно-правових імперативів професійної діяльності персоналу поліції є потужним резервом вдосконалення правового регулювання діяльності органів охорони правопорядку. Така необхідність об'єктивно зумовлена прагненням забезпечити реалізацію концепції належного врядування, посилити людиноцентристський вектор державної політики у сфері публічної безпеки та порядку, забезпечити високий рівень довіри населення і налагодити партнерську взаємодію поліції з інститутами громадянського суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 (дата звернення: 20.02.2017).

2. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179 // База даних «Законодавство України»/Ліга-Закон. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE29706.html (дата звернення: 22.02.2017).

3. Декларація про поліцію: резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 08.05.1979 № 690 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803 (дата звернення: 22.02.2017).

4. Про Європейський кодекс поліцейської етики: рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європі від 19.09.2001 // Центр політико-правових реформ: офіц. сайт. URL: http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf (дата звернення: 23.02.2017).

5. Про боротьбу з расизмом в поліції: резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 1968 (2014). Ради Європи: офіц. сайт. URL: http://www.coe.int/T/r/Parliamentary Assembly/%5BRussiandocuments%5D/%5B2014%5D/Jan2014/Res1968_rus.asp (дата звернення: 25.02.2017).

Отримано 28.02.2017

УДК 159.923:354

Юлія Юріївна БОЙКО-БУЗИЛЬ,
докторант кафедри соціології та психології
факультету № 6 (права та масових комунікацій)
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛІ ОСОБИСТОСТІ КЕРІВНИКА МВС УКРАЇНИ

Узагальнено існуючі підходи до розробки концептуальної моделі особистості керівника органів та підрозділів МВС України, зокрема: колекційний, конкурентний, парціальний, соціально-психологічний, інженерно-психологічний, рефлексивно-ціннісний, економіко-психологічний, факторний, ситуаційний, функціональний, проактивний, праксеологічний, інтегративний, іміджевий, акмеологічний, системний.

Центральною фігурою діяльності МВС України є її керівник. Від керівника значною мірою залежить ефективність очолюваного ним органу чи підрозділу. Керівник є ключовою ланкою, оскільки лише його повноваження одночасно є і правом, і обов’язком. Відтак, належна реалізація «право-обов’язку» та відповідно, дійове функціонування підпорядкованого органу чи підрозділу МВС України – найважливіше та найсуттєвіше завдання керівника.

Спектр питань пов’язаних з особистістю та діяльністю керівної ланки органів та підрозділів МВС України знайшли відображення у працях О. М. Бандурки, С. П. Бочарової, О. О. Євдокімової, О. В. Землянської, Я. Ю. Кондратьєва, В. О. Лефтерова, В. С. Медведєва, Л. І. Мороз, В. І. Осьодла, Є. М. Потапчука, В. М. Плішкіна, О. Д. Сафіна, О. В. Тімченка, Г. О. Юхновця, С. І. Яковенка та ін. Найбільш ґрунтовний аналіз психологічних підвалин парадигми особистості ефективного керівника (зокрема органу внутрішніх справ) було здійснено професором В. І. Барком [1, с. 143–155] та стало об’єктом і нашого наукового пошуку.

Розуміння теоретичних підходів передбачає звернення до сутності поняття «підхід», яке є загальновживаним у науковому обігу, втім, його зміст і місце в системі інших дефініцій до цих пір залишається мало визначеним. Так, в тлумачному словнику української мови, слово

© Бойко-Бузиль Ю. Ю., 2017